

Motiveren is te leren

Direct toepasbare
voorbeelden

Wetenschappelijk
onderbouwd

Dirk van der Wulp

Motiveren is te leren

Direct toepasbare voorbeelden | Wetenschappelijk onderbouwd

Dirk van der Wulp

ISBN 978 90 8850 808 0

NUR 840/770

© 2018 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot Uitgeverij SWP (Postbus 12010, 1100 AA Amsterdam-Zuidoost) te wenden.

Inhoud

Inleiding	7
Motiveren is te leren	8
Samenvatting van de suggesties	9
Opbouw van dit boek	11
1 De zelfdeterminatietheorie	13
1.1 Autonomie: ‘Niet opleggen maar uitleggen’	15
Doen en niet-doen om de autonomie te bevorderen	20
Concreet in de klas	22
<i>Waarzeggen</i>	22
<i>Steropdrachten</i>	22
<i>Moelijke woorden leren schrijven</i>	23
<i>Bolletjespapier</i>	23
1.2 Competentiegevoel: ‘Het moet wel haalbaar zijn’	27
Doen om het competentiegevoel te bevorderen	29
Concreet in de klas	31
<i>Busbanen</i>	31
<i>Niveaugroepen</i>	31
<i>De praktijkvoorbeelden bij autonomie</i>	32
1.3 Relatie: ‘Voor háár wil ik wel werken’	33
Doen om de relatie te bevorderen	34
Concreet in de klas	35
<i>De werkvormen uit autonomie en competentie toepassen</i>	35
<i>De werkvormen uit de volgende twee hoofdstukken toepassen</i>	35
<i>Buitenschoolse activiteiten</i>	35
1.4 Grenzen aan de autonomie	36
2 Het oplossingsgericht werken	39
Drie soorten vragen	41
Concreet in de klas	44

3 De kracht van feedback	45
Feedback in drie vragen op drie niveaus	46
De motivatiespiraal	52
Concreet in de klas	54
<i>Feedback met de schaal van 0 tot 100</i>	54
<i>Toetsreflectieformulier</i>	60
<i>Klassikale zelfdiscipline</i>	63
<i>Dit is geen feedback</i>	65
4 Op weg naar een groeimindset	67
Fixed of groei?	67
Doen en niet-doen om een groeimindset te bevorderen	70
Concreet in de klas	73
<i>Instaptoets – uitstaptoets</i>	73
<i>Ervaring uitwisselen</i>	74
<i>De drie feedbackvragen</i>	74
<i>Biomedische kennis</i>	74
5 Eenheid in verscheidenheid, de integratie	77
Nawoord	83
Beknopte leeslijst	85
Verder lezen	89
Met dank aan ...	93

Meer informatie, figuren in kleur en werkbladen op groot formaat vind je op www.motiverenisteleren.nl

Inleiding

Bernadette¹ (4 mavo) – volgens haar docenten dreigt ze met grote waarschijnlijkheid te zakken – vertelt:

'Nou, 't was eigenlijk ... nooit wat doen ... niet leren ... niet opletten in de klas ... en dan uiteindelijk de laatste week aan 't eind van de proefwerkweek snel gaan leren zodat je al je cijfers even snel ophaalt en dat je precies de drie vijven had die je mocht staan en dan ging je net aan over.'

Over Joey (2 havo) schrijft de teamleider:

'Joey staat momenteel, samen met zijn vriend R, onder streng toezicht van A en mij. Zijn gedrag uit zich in pesten en schelden tegen leerlingen, ongeïnteresseerde en laconieke houding naar docenten toe en zij verpesten een beetje de sfeer in de klas. Joey zijn cijfers gaan ook niet zo goed.'

Laura (vorig jaar 4 vwo, dit jaar 5 havo) zegt:

'En eh ... vorig jaar waren er dingen aan de hand, deed ik gewoon niks, en eh ... de motivatie was gewoon weg.'

Herkenbaar? Jeuken je vingers om deze jongeren te helpen met hun motivatie maar weet je niet hoe? Ben je vakdocent, mentor of op een andere manier begeleider van leerlingen? Heb je weinig tijd?

Dan is dit boek geschreven voor jou! Ik heb mijn ervaringen als biologie-docent, mentor, schoolcounselor en trainer geïntegreerd met de kennis uit wetenschappelijke hoek over motivatie en leren leren. Wat kun je, in de beperkte tijd die je als docent of mentor hebt, toch doen, zeggen of vragen om de niet-gemotiveerde leerling op weg te helpen om weer voldoende gemotiveerd aan de slag te gaan? Dit boek beantwoordt die vraag, weinig theoretisch en vooral wel praktisch! Je kunt dit boek in korte tijd lezen en dezelfde dag nog toepassen. Dan ga je merken dat de leerlingen er vrolijker en actiever van worden. Ze gaan meer leren, waardoor

¹ De leerlingen bestaan echt, de namen zijn gefingeerd.

je je als docent of begeleider een stuk prettiger voelt. Je gaat met meer plezier naar school en hebt meer energie over als je thuiskomt.

In dit boek gebruik ik het woord *motivatie* voor 'datgene wat iemand in beweging zet' en onder *motiveren* versta ik 'iemand helpen om voldoende motivatie te vinden om daadwerkelijk in actie te komen'.

Motiveren is te leren

Als docent constateerde ik dat te veel leerlingen niet gemotiveerd zijn voor school. Dat uit zich in 'niet willen leren', 'geen zin in huiswerk maken', 'niet opletten in de klas' en zo meer. Als mentor en schoolcounselor kwam ik ook leerlingen tegen met problemen op het gebied van sociaal en geestelijk welzijn die hen ervan weerhielden voor school te leren. Hoe help je je leerlingen voldoende motivatie te vinden om weer te gaan werken voor school of aan hun meer persoonlijke problemen?

De volgende theorieën en onderzoeksresultaten hebben mij het meest geholpen mijn leerlingen te helpen met hun motivatie. Deze bespreek ik in het vervolg van dit boek kort en ik laat zien hoe je de resulterende aanbevelingen kunt toepassen in je eigen lessen en leerlinggesprekken.

Oplossingsgericht werken

Als eerste ontdekte ik, in de rol van schoolcounselor en mentor, hoe de vragen uit het oplossingsgericht werken de motivatie van leerlingen om weer voor school aan de slag te gaan enorm konden versterken.

Zelfdeterminatietheorie

Daarna leerde ik de motivatietheorie van Deci & Ryan kennen, de zelfdeterminatietheorie, en ging ik hun aanbevelingen in mijn rol als docent en mentor uittesten. Zowel in individuele gesprekken als op klasniveau bleek dat positief uit te werken op de motivatie.

De kracht van feedback

Vervolgens kwam ik de metastudies van John Hattie tegen over de vraag wat docenten kunnen doen om het beste uit hun leerlingen te halen. Vooral Hattie's 'Power of feedback' trok mijn aandacht. Het geeft je de kans om ook als docent aan de motivatie van de leerling te werken.

Een groeimindset

Ten slotte las ik over Carol Dwecks onderscheid tussen een groei- en een fixed mindset en de invloed daarvan op de motivatie. Ook de aanbevelingen die dat oplevert, blijken zeer behulpzaam bij het motiveren van leerlingen.

Als docent heb je er net zo goed behoefte aan om gemotiveerd te zijn. Mijn wens is dat dit boek jou inspireert en motiveert om met behulp van de gegeven ideeën, suggesties en hulpmiddelen je leerlingen te stimuleren bij hún motivatie.

Samenvatting van de suggesties

Om leerlingen te motiveren, doe je zo veel mogelijk van de volgende dingen:

- Zorg er tijdens je lessen en leerlinggesprekken voor dat je:
 - de leerling zo veel mogelijk autonomie geeft door de eigen inbreng en keuzemogelijkheden te maximaliseren;
 - opdrachten uitdagend én haalbaar maakt, zodat de leerling een gevoel van competent zijn kan ervaren zonder zijn of haar autonomie te hoeven opgeven;
 - een positieve relatie opbouwt met de klas en met individuele leerlingen.

- Zorg ervoor dat je de leerlingen tijdens of buiten de lessen regelmatig oplossingsgerichte feedback geeft aan de hand van drie vragen op drie niveaus.

De drie vragen zijn:

- Wat wil je (uiteindelijk of juist binnenkort) bereiken?
- Wat doe je nu al om zover te komen?
- Wat kun je, wil je, ga je doen om dat doel te halen?

De drie niveaus betreffen:

- De taak; is het goed of fout? Concrete verbeteringen in het werk.
- Het leerproces; hoe heb je het geleerd?
- De zelfregulatie; hoe heb je jezelf aangestuurd om te doen wat nodig is?

Met deze vragen help je de leerling om *zichzelf* te motiveren. Gebruik de reacties en antwoorden van de leerlingen zeker ook als feedback voor jezelf en stel ook jezelf regelmatig de drie vragen. Heeft de leerling iets van je nodig om verder te kunnen? Kun je iets veranderen in je lessen of aanpak om het leren beter te laten verlopen voor die leerling?

- Zorg ervoor dat je in gesprekken of klassikale situaties:
 - leerlingen *wel* prijst om hun inzet, gebruikte leerstrategieën, de keuzes die ze maken en *niet* vanwege het uiteindelijke resultaat (een 10!) of eigenschappen (slim!);
 - benadrukt dat ‘fouten maken mag!’ en er daarna voor zorgt dat er van die fouten geleerd wordt;
 - regelmatig de formulering ‘nog (niet)’ gebruikt als leerlingen denken dat ze iets niet kunnen.

Bracht deze samenvatting je al op ideeën... meteen doen!
Wil je eerst meer uitleg en voorbeelden... lees dan verder.

Opbouw van dit boek

In de eerste vier hoofdstukken geef ik kort inzicht in de verschillende wetenschappelijke ideeën die kunnen helpen bij het bevorderen van de motivatie van leerlingen: achtereenvolgens de zelfdeterminatietheorie, het oplossingsgericht werken, de kracht van feedback en de groeimindset. Elk van deze hoofdstukken start met een algemeen beeld van de betreffende benadering. Daarna volgen meer algemene aanbevelingen over hoe je dat in de klas kunt gebruiken. De hoofdstukken eindigen met concrete praktijkvoorbeelden en tips die je direct in de klas kunt toepassen.

In het vijfde hoofdstuk, 'Eenheid in verscheidenheid, de integratie', laat ik zien hoe de vier verschillende benaderingen met elkaar samenhangen. Dat verklaart hoe het hebben van een groeimindset en de drie vragen op drie niveaus de leerlingen motiveren, de leerresultaten verhogen en het welbevinden bevorderen.

De 'Beknopte leeslijst' biedt een eerste begin met betrekking tot de wetenschappelijke verantwoording van de verschillende theorieën. Dege-
nen die zelf verder willen lezen, krijgen alvast enige suggesties.

De 'Verder lezen'-lijst bevat de bronnen die ik zelf gebruik heb en geeft daarnaast suggesties en verdere bronvermelding voor wie zelf de literatuur wil bestuderen.

1

De zelfdeterminatietheorie

Deci & Ryan en hun onderzoeksgroep doen al meer dan dertig jaar onderzoek naar de vraag: Wat motiveert mensen? Dat gaat over volwassenen en kinderen, over thuis opvoeden en op school lesgeven en nog veel meer. Hun bevindingen hebben ze vormgegeven in de zelfdeterminatietheorie.

Een voorbeeld

Na afloop van een docententraining over de in dit boek aangedragen ideeën schreven twee van de deelnemende docenten samen een stukje over de cursus in het lerarenblad van hun school. Zie het kader voor hun tekst. Daaruit is goed af te lezen hoe zij hun al bestaande lessen aanpassen om te komen tot meer gemotiveerde leerlingen.

Voor de eindopdracht van de cursus hebben wij het onderdeel 'literaire begrippen in de praktijk' voor 4 vwo onder handen genomen. Ons voorstel is de bestaande opdrachten aan de leerlingen te geven om thuis mee te oefenen en zich erin te verdiepen. We hebben ook nieuwe opdrachten ontwikkeld die de leerlingen zelf verantwoordelijk maken voor hun eigen leerproces met als doel hen meer te motiveren.

De opdrachten hebben allemaal te maken met de theorie die de leerlingen zich eigen moeten maken. De leerlingen kiezen zelf een opdracht over een onderwerp of literaire uiting die hun aanspreekt. Vervolgens bereiden de leerlingen hun les voor en geven zij deze aan hun klasgenoten.

Een paar voorbeeldopdrachten:

KINDERBOEK*

Kies een kinderboek uit dat jullie allebei hebben gelezen. Ga op zoek naar een fragment waarin een of meer symbolen voorkomen.

ZELF SCHRIJVEN**

Schrijf een kort verhaal (ongeveer één A4) waarin het motief 'eenzaamheid' belangrijk is.

ZELF FILMEN***

Verzin zelf een plot voor een film en verfilm één fragment waarin het literaire begrip 'thema' een belangrijke rol speelt.

Alle opdrachten sluiten af met:

Bedenk een korte opdracht voor de klas. Presenteer je product aan de klas en geef de klas jullie opdracht.

Ons lesplan voldoet nu aan de volgende basisbehoeften:

- De leerling ervaart meer autonomie in het lesprogramma door zelf de opdracht te mogen kiezen en te ontdekken hoe de theorie in de praktijk wordt toegepast.
- De leerling ervaart competentie, doordat hij/zij zelfsturing krijgt over het leerproces.
- De lesvorm komt tegemoet aan de behoefte van de leerlingen om contact te leggen en samen te werken met leeftijdgenoten.

Ons bloed ging bij het uitwerken van de opdrachten in ieder geval sneller stromen, we brachten elkaar op ideeën en we waren geïnspireerd.

De in dit voorbeeld genoemde basisbehoeften vormen volgens de zelfdeterminatietheorie de essentiële ingrediënten om meer of minder gemotiveerd te kunnen zijn.

Voorwaarden voor motivatie

Volgens de zelfdeterminatietheorie kent motivatie drie voorwaarden:

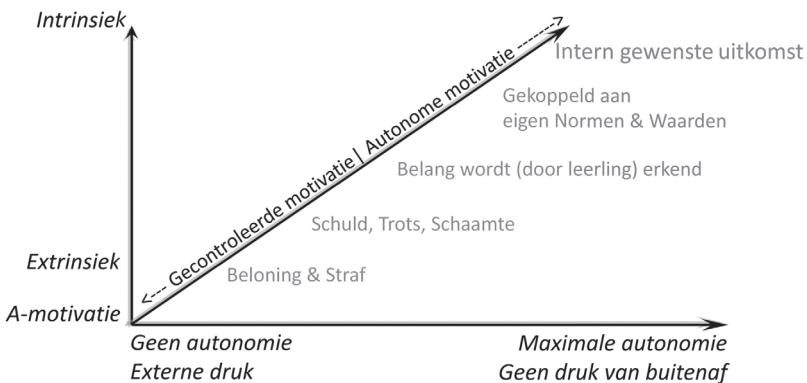
1. De leerling zo veel mogelijk een gevoel van *autonomie* laten ervaren. Want hoe meer je het gevoel hebt dat je zelf mag en kunt (mee)beslissen, hoe groter de kans dat wat je kiest je ook motiveert.
2. De leerling het gevoel geven dat het doel / de gestelde opdracht haalbaar is. Want als je je niet *competent* voelt om de opdracht te doen, begin je er niet eens aan.
3. De leerling helpen een gevoel van *verbondenheid* te ervaren met de mensen om hem of haar heen (medeleerlingen/docenten/ouders/

school). Want een positieve *relatie* met de mensen in je leeromgeving helpt om er zin in te hebben en te houden.

Uitleg, 'wat wel of niet te doen' en praktijkvoorbeelden met betrekking tot deze drie voorwaarden lees je in de volgende paragrafen.

1.1 Autonomie: 'Niet opleggen maar uitleggen'

Hoe meer er voldaan wordt aan de behoefte aan autonomie, hoe sterker de motivatie om in actie te komen. Maar er is meer. De onderzoeken van de zelfdeterminatie-theoretici leidden ook tot het onderscheiden van verschillende typen motivatie. Deze typen worden geordend naar de mate waarin de motivatie zijn oorsprong vindt in jezelf of juist door externe dwang wordt veroorzaakt. Het ene uiterste is de puur intrinsieke motivatie, het andere uiterste is de motivatie door straf of beloning. 'Intrinsieke motivatie' wordt hierbij gedefinieerd als 'het doel is een intern gewenste uitkomst met per definitie geen druk van buitenaf'. Figuur 1 biedt een visuele weergave van het verband tussen autonomie en motivatie. Daarna volgt een woordelijke uitleg.

Figuur 1. Relatie tussen autonomie en motivatie

Gecontroleerde motivatie

De bedenkers van de zelfdeterminatietheorie spreken liever over gecontroleerde motivatie versus autonome motivatie dan over intrinsiek en extrinsiek.

Gecontroleerde motivatie is onder te verdelen in twee typen:

1. motivatie door straf en beloning;
2. motivatie door je schamen of trots zijn.

In beide gevallen betreft het een motivatie gebaseerd op invloed van buitenaf.

Straf en beloning

Motivatie door straf en beloning is welbekend. We weten ook dat de inzet en de manier van leren onder dwang eerder minimalistisch en oppervlakkig is dan dat je er eens goed voor gaat zitten om alles uit de kast te halen.

Jonas (nu zesde klas) vertelt over zijn ervaringen in de vierde klas:

'Als een docent heel erg gaat hameren van: "Als je je huiswerk niet doet dan stuur ik je eruit en dan dit en dat", dán doe je het voor de docent en krijg je een hekel aan die docent waardoor je juist minder gaat doen.'

In dit voorbeeld werkt straffen zelfs contraproductief.

Je schamen of trots zijn

Je kunt ook gemotiveerd zijn door angst voor schaamte voor onvoldoendes of juist door trots te zijn op je goede cijfers. Hoewel de leerling dan al meer 'uit zichzelf' werkt, zonder directe aansporing, is het een vorm van motivatie die gebaseerd is op wat anderen willen en/of goed vinden. De focus ligt op anderen. Daarom valt dit onder gecontroleerde motivatie. Een bijzondere vorm hiervan is dat sommige leerlingen zich juist kunnen schamen voor hard werken — dan ben je in sommige klassen een 'stuum'. Schaamte werkt dan negatief op de motivatie. Ook dit komt niet voort uit innerlijke overtuiging en wel uit groepsdwang. Ook gecontroleerde motivatie dus.

Autonome motivatie

De tegenhanger van gecontroleerde motivatie noemen we autonome motivatie. Dat is voor school werken omdat je er, ondanks dat het misschien wel saai en vervelend is, zelf het belang van inziet. Want het past bij je toekomstdromen op basis van jóúw normen en waarden of je vindt het gewoon leuk en fijn. De cruciale vraag bij het onderscheid tussen gecontroleerde en autonome motivatie luidt: Is het een zaak van *moeten* of van *willen*?

Jonas vertelt daarover:

‘Juist doordat het vanuit de docent is van “Je zit hier, ik leg wat uit, je hoeft niet per se op te letten, je kan ook gewoon vooruitwerken”, dan krijg je juist heel erg het gevoel van je doet het echt voor jezelf, en dan krijg je toch ook een soort van motivatie om het ook echt voor jezelf te gaan doen.’

Of het moeten of willen is, is belangrijk voor de individuele omgang met de leerlingen én in de klas tijdens het lesgeven. Hoe meer jouw lesgeven en/of gespreksvoering bij de leerlingen leidt tot een gevoel van ‘zelfwillen’, van autonomie, competentie en verbondenheid, hoe hoger zij op de schaal van motivatie terechtkomen en hoe meer het wordt van ‘ik moet van anderen leren’ tot ‘ik wil zelf leren’.

Ook autonome motivatie kent verschillende stadia:

1. de leerling zelf erkent het belang van het leren;
2. het leren past bij de op basis van de eigen normen en waarden van die leerling geformuleerde toekomstwens;
3. leren gewoon omdat je het leuk en interessant vindt.

Erkenning van het belang

Ik denk hierbij aan de mentorleerling die wiskunde maar moeilijk en onbegrijpelijk vond. Aanvankelijk was ze niet vooruit te branden, en dat gold ook voor veel andere vakken. Toen ze eenmaal bedacht had dat ze geneeskunde wilde gaan studeren om daarna haar ideaal van tropenarts te kunnen verwezenlijken, ging ze als een speer vooruit.

Haar ideaal was ‘tropenarts worden’, maar daarvoor, zo constateerde ze

zelf, is het nú nodig voor wiskunde wel voldoende te halen. Wel autonoom - ze wil het zelf - maar niet op het hoogste niveau intrinsiek, want zonder noodzaak zou ze wiskunde wellicht laten vallen. Het belang van nú is dat ze overgaat en haar diploma haalt. Dat erkent ze ook zelf. Zelfs als je de school moeilijk en vervelend vindt, is dat een motivatie van binnenuit om harder te gaan werken. Daarom valt het onder autonome motivatie, zij het op het laagste niveau. Best lastig, want je moet jezelf toch nog regelmatig stimulerend toespreken: 'Ik doe het voor een doel! Ik wil tropenarts worden en daarom moet dit ook!' Daarom lukt het lang niet altijd voor de volle honderd procent en ligt uitstelgedrag op de loer.

Koppeling aan eigen normen en waarden

Dat ze tropenarts wil worden, had in dit geval te maken met wensen als 'iets goeds doen voor de medemens', 'behoefte helpen' en dergelijke. Daar zien we de koppeling met de eigen normen en waarden. Als die er is, wordt de motivatie nog sterker.

Intrinsieke motivatie

De hoogste vorm van intrinsieke motivatie, 'gewoon' leren omdat dat leuk is en boeit, zal voor deze leerling wellicht pas ontstaan na de start van de geneeskunde-opleiding, en dan wellicht alleen voor de vakken die een tropenarts aanspreken, of bij de start van haar loopbaan in de tropen.

Nog geen eigen doelen?

Een leerling die niet goed weet wat hij of zij zelf wil, zal met meer autonomie nog niet direct geholpen zijn. Dan zul je als school en docent tijdelijk je toevlucht moeten zoeken tot gecontroleerde motivatie, gewoon omdat het nog niet anders kan. Maar wil je deze leerling helpen *op weg naar meer autonome motivatie* dan zul je de leerling toch echt moeten ondersteunen bij het zoeken naar de innerlijke drijfveren en toekomstdromen. En dat kan heel goed met behulp van de drie vragen uit de volgende twee hoofdstukken, 'Het oplossingsgericht werken' en 'De kracht van feedback'. Vaak begint dat met vragen naar de dichtst bij gelegen doelen. Wil je een beter cijfer? Overgaan? Slagen? Wat is daarvoor nodig? Met behulp van deze vragen realiseert de leerling zich dat hij of zij nu moet leren om later de gewenste toekomst te kunnen bereiken. Zie voor verdere uitleg en voorbeelden van de vragen de genoemde hoofdstukken.

Juist wel eigen doelen?

Omgekeerd zal een leerling die wel weet wat hij of zij wil en gemotiveerd is maar beknot wordt in zijn of haar autonomie omdat de leerling dingen moet leren die niet lijken te passen bij het betreffende toekomstbeeld, daardoor minder gemotiveerd zijn. Hier is het je taak als docent om die leerling juist zo veel mogelijk autonomie te bieden en vragen te stellen of uitleg te geven over waarom al dat leren wel noodzakelijk is.

Saskia vertelt waarom ze op een zeker moment toch maar wél voor Duits ging leren:

‘Op een gegeven moment, maar dat was wel aan het eind van derde, toen had zij [haar docent Duits, DvdW] nog tegen mij gezegd: “Je wilt gewoon niet van mij leren en dat kan ik best accepteren, maar dan moet je het wel zelf doen.” En toen zei ze ook nog: “Ja, dan laat ik jou in de les wel met rust, want je wilt het toch niet van mij horen”, maar ze zei ook dat ik dan wel een alternatieve manier moest gaan vinden om toch nog mijn Duitse grammatica en woordjes te leren.’
‘Dat maakte dat ik me realiseerde van “als ik slechte cijfers haal dan ben ik de enige die daar last van heeft, dan gaan je ouders meer zeuren en je krijgt gezeur met je mentor”. En dan moet je wel jezelf genoeg disciplineren om ook echt aan het leren te gaan en zelfs als je het vak niet leuk vindt, moet je er nog steeds voor leren, maar dat is het uiteindelijk, die twee uurtjes leren bespaart dan misschien wel vijf uur gezeik. En ja, toen heb ik het met mijn moeder geleerd. En zo stond ik uiteindelijk toch nog wel een 7.’

In het voorgaande verhaal van Saskia kun je zien hoe twee zaken samen vallen. De docent besluit dat dwang niet werkt en spreekt daar met de leerling over. De leerling krijgt de regie in handen. Autonomievergroting. Saskia realiseert zich de nadelen van haar ‘kont tegen de krib’-pubergedrag. Om van al het ‘gezeik’ af te zijn, schakelt ze haar moeder in om te helpen bij het zichzelf disciplineren. En ... een jaar later deed ze het helemaal zelf. Dwang leidde tot een huilende leerling die vieren en drieën haalde; autonomie enerzijds en begeleiding anderzijds leidde in dit geval alsnog succesvol tot zelfregulatie. Dat ze als oplossing koos om haar moeder in te schakelen, verbaast niet. Als het niet van bovenaf van de